

„Wychowywać mądrze i świadomie”
- kampania informacyjno-edukacyjna

***„Zapobieganie przestępstwom wobec dzieci
i minimalizowanie ich skutków”***

„Wychowywać mądrze i świadomie”
- kampania informacyjno-edukacyjna

***„Zapobieganie przestępstwom wobec dzieci
i minimalizowanie ich skutków”***

Opracowanie:
Karolina Kaczmarska
Lucyna Hoffmann-Czyżyk
Izabela Nowińska

Lubuski Ruch Na Rzecz
Kobiet i Rodziny „ŻAR”
ul. Wrocławska 5, 68-200 Żary
www.lubuskiruch.pl
e-mail: lubuskiruch@wp.pl

Żary 2018

„Wychowywać mądrze i świadomie”
- kampania informacyjno-edukacyjna

**„Zapobieganie przestępstwom wobec dzieci
i minimalizowanie ich skutków”**

Wydanie pierwsze
Nakład: 800 egz.

Skład - Drukarnia „Baccarat”
68-200 Żary, ul Wrocławska 11

PRAWNE ASPEKTY PRZESTĘPSTW WOBEC DZIECI

zebrała i opracowała Karolina Kaczmarek, radca prawny z wieloletnim doświadczeniem w pracy z osobami pokrzywdzonymi przestępstwem, wieloletni pracownik Ośrodka Pomocy Pokrzywdzonym Przestępstwem w Żarach.

I. Przed narodzinami

Gratulacje! Spodziewacie się dziecka, wkrótce Wasza rodzina się powiększy. Już na etapie poczęcia, dziecko staje się podmiotem praw i ochrony. Dziecko poczęte może być spadkobiercą, pod warunkiem, że urodzi się żywe. Dziecku poczętemu można coś podarować.

Wydawać by się mogło, że w ciepłym i bezpiecznym brzuchu mamy maleństwu nic nie grozi. Nic bardziej mylnego! **Już w łonie matki, dziecko może paść ofiarą przestępstwa!**

Osobie, która przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem zmusi kobietę do przerwania ciąży grozi kara pozbawienia wolności do lat 8. Jeśli dziecko poczęte osiągnęło zdolność do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej, kara wrasta do lat 10, a jeśli w wyniku przerwania ciąży nastąpi śmierć kobiety, sprawcy tego przestępstwa grozi do 12 lat pozbawienia wolności. Zdarza się, że celem sprawcy nie jest przerwanie ciąży, a uszkodzenie ciała dziecka poczętego lub rozstrój jego zdrowia. W takim przypadku sprawcy grozi do 2 lat pozbawienia wolności. Jednakże, jeżeli to lekarz powoduje rozstrój zdrowia dziecka poczętego w celu uratowania jego życia lub zdrowia albo życia lub zdrowia matki, to taki lekarz nie popełnia przestępstwa.

II. Po narodzinach

Witaj na świecie! Twój rodzice zadbają byś mógł szczęśliwie i radośnie dorastać.

Poród i połóg to dla kobiety trudny czas, zdarza się, że psychika kobiety sobie nie radzi z nową rolą i pod wpływem silnych emocji kobieta uśmierca swoje dziecko. Taki czyn nazywamy **dzieciobójstwem**. Z uwagi na okoliczności (poród, połóg) przewidziano złagodzone, w porównaniu do zabójstwa, sankcje. Kobięcie grozi za ten czyn kara do 5 lat pozbawienia

wolności.

Rodzina to nie tylko szczęśliwe wspólne życie, to również odpowiedzialność i obowiązki. Zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym: **rodzice i dzieci są obowiązani do wzajemnego szacunku i wspierania się**. Dziecko aż do osiągnięcia pełnoletności pozostaje pod władzą rodzicielską. Na czym polega władza rodzicielska? Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny. Rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Jak wdać, ani spełnianie każdej zachcianki dziecka ani nadmierna dyscyplina czy zakazy nie są korzystne dla dziecka. Zrównoważony rozwój, dyscyplina okraszona miłością i wsparciem, wpojenie zasad poszanowania ojczyzny, rodziny, innych ludzi, środowiska naturalnego, sprawiają, że dziecko staje się świadomym członkiem społeczeństwa.

Pamiętać należy, że rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień. Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązki i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw. Niemniej, jeżeli rodzice chcą rozporządzić majątkiem dziecka (np. otrzymanego w wyniku spadku lub darowizny), sposób przekraczający zwykły zarząd (tzn. nie służący jedynie zaspokojeniu potrzeb dziecka) muszą uzyskać zgodę sądu rodzinnego. To sąd rodzinny zdecyduje, czy decyzje rodziców są podejmowane z myślą o dobru dziecka.

Dziecko pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra. Dziecko z racji swego wieku i stanu rozwoju umysłowego, fizycznego, emocjonalnego nie jest w stanie samodzielnie podejmować decyzji dotyczących jego samego. Oczywiście, wraz z dorastaniem wrasta jego samodzielność i rodzice powinni to uwzględniać, podejmując decyzję wychowawcze.

Ważne! Wobec dziecka nie można stosować kar cielesnych!

Niestety, nie zawsze jest dane dziecku bezpieczne i dostatnie życie. Dzieci często padają ofiarą przestępstw lub wykroczeń, ich sprawcami często są najbliżsi.

Dopuszczenie do przebywania dziecka do ukończenia przez nie 7 lat w okolicznościach niebezpiecznych dla zdrowia człowieka jest wykroczeniem przewidzianym w art. 106 kodeksu wykroczeń. Można za to zostać ukaranym karą grzywny do 5.000 zł albo karą nagany.

Warto podkreślić, że wykroczenia tego mogą się dopuścić nie tylko rodzice.

Odpowiedzialności podlegają także opiekunowie dziecka, wychowawcy w szkole, czy na koloniach. Jeżeli nie dopilnowaliśmy cudzego dziecka, które przyszło pobawić się z naszym dzieckiem, także możemy ponieść konsekwencje. Wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie (np. nie przypuszczaliśmy, że dziecko może sięgnąć po silnie działający środek czystości).

Ważne! Wprowadzenie się w stan upojenia alkoholowego lub zażycie substancji odurzających powoduje niemożność sprawowania należytej opieki nad dzieckiem! Wtedy popełniamy wykroczenie lub przestępstwo umyślnie!

Poniżej przedstawiono przykładowe sytuacje narażenia zdrowia dziecka na niebezpieczeństwo:

- niewłaściwy ubiór dziecka w mroźny lub deszczowy dzień;
- pozostawienie dziecka bez opieki w pobliżu nabrzeża, jeziora, morza, rzeki, stawu lub innego zbiornika wodnego;
- dziecko pozostawiono w foteliku w zamkniętym samochodzie w upalny dzień;
- niepodawanie dziecku lekarstw zapisanych przez lekarza, niestosowanie się do zaleceń lekarza (np. ignorowanie alergii dziecka i narażanie go na kontakt z alergenem);
- przechowywanie leków, kosmetyków, środków czystości, farb, lakierów, nawozów etc., w miejscach dostępnych dla dzieci.

Wychowanie dziecka to żmudny, trudny bardzo odpowiedzialny proces. Nie każdy rodzic umie sobie z tym poradzić. Jednym z najczęstszych przestępstw, którego ofiarą padają dzieci jest przemoc w rodzinie. Przemoc ta może mieć różne oblicza. Najłatwiejsza do udowodnienia jest przemoc fizyczna, bo pozostawia widoczne ślady. Agresja fizyczna przybiera różne formy, od bicia przez szarpanie, szturchanie, po szamotanie czy potrząsanie (to ostatnie jest najczęstszą przyczyną urazów u niemowląt). Przemoc psychiczną trudno zauważyć, często mylona jest z dyscypliną czy metodą wychowawczą. Najczęściej występuje połączenie agresji fizycznej i psychicznej (np. dzieci są karane w wymyślny, upokarzający sposób, nieadekwatnie do „występku”). Za znęcanie się na dzieckiem może grozić kara nawet do 12 lat pozbawienia wolności (w zależności od okoliczności popełnionego czynu). Inną formą znęcania jest zaniedbanie, fizyczne (brak należytej opieki nad dzieckiem) lub/i emocjonalne (pozbawienie dziecka więzi uczuciowej z rodzicami, rodzeństwem czy innymi członkami rodziny). Co warto podkreślić, **nadopiekuńczość również jest formą zaniedbania**, ponieważ pozbawiamy dziecko samodzielności i de facto robimy mu krzywdę, utrudniając późniejsze funkcjonowanie w dorosłym życiu.

Zdarza się, że rodzic lub opiekun nie chce opiekować się dzieckiem. Zostawia je. Jest to porzucenie dziecka, a porzucenie dziecka poniżej 15 roku życia to przestępstwo, za które grozi kara do lat 5, a jeśli w wyniku porzucenia dziecko umiera, sankcja wrasta do 12 lat.

Porzucenie przez rodzica, zaniedbanie lub inna forma znęcania sprawiają, że dziecko szuka wsparcia u innych rówieśników lub osób dorosłych, którzy niekoniecznie są dla takiego dziecka wzorem i oparciem, a bardziej źródłem kolejnych kłopotów. Warto wspomnieć, że **kodeks karny przewiduje penalizację rozpijania małoletniego**, które może polegać na dostarczeniu alkoholu, ułatwienia spożycia (np. poprzez zakup alkoholu za pieniądze małoletniego i przekazania go małoletniemu) czy też nakłanianiu małoletniego do spożycia alkoholu. Grozi za to kara pozbawienia wolności do lat 2.

Stało się! ROZWÓD! Rodzice przestali się kochać i nie chcą już dłużej żyć ze sobą. Co się wtedy dzieje z dzieckiem? Niestety, to właśnie dziecko staje się główną ofiarą walki rodziców. Chęć pozbawienia rodzica kontaktów z dzieckiem może skutkować sięgnięciem po drastyczne środki,

np. porwanie dziecka. Uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego do lat 15 jest przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności do lat 5. Inną formą walki rodziców ze sobą jest przemoc ekonomiczna, czyli niezaspokajanie potrzeb bytowych dziecka. Może przybierać różne formy, jednakże najczęstszą jest sytuacja, gdy jeden rodzic nie chce łożyć na dziecko, twierdząc, że nie będzie dawał pieniędzy drugiemu rodzicowi, nie zważając na to, że są to pieniądze przeznaczone na wychowanie dziecka. Alimenty na dziecko zasądzone przez sąd lub w innej formie (np. ugoda) są świadczeniem przeznaczonym na zaspokojenie potrzeb dziecka. Są to należne dziecku pieniądze, niezbędne do osiągnięcia samodzielności.

Ważne! NIEALIMENTACJA JEST PRZESTĘPSTWEM!

Najbardziej odrażającym typem przestępstw, jakim padają dzieci są przestępstwa na tle seksualnym.

Osoby, które dopuszczają się takich czynów grożą, używają podstępów, a czasem przemocy wobec swoich ofiar.

Gwałt na małoletnim poniżej 15 roku życia polskie prawo klasyfikuje jako zbrodnię - grozi za to do 15 lat pozbawienia wolności, a gdy sprawca działał ze szczególnym okrucieństwem to grozi mu minimum 5 lat pozbawienia wolności. Często jednak przestępstwa na tle seksualnym to przestępstwa polegające na "dopuszczeniu się innej czynności seksualnej". Jest to działanie zagrożone karą do 12 lat pozbawienia wolności. Działania te - niezwykle traumatyczne dla dziecka - polegają najczęściej na dotykaniu w miejscach intymnych lub innym kontakcie cielesnym, np. zmuszaniem lub zachęcaniem dziecka do dotykania miejsc intymnych dorosłego. Co gorsze, przestępstw seksualnych wobec dzieci najczęściej dopuszczają się osoby dziecku najbliższe.

Od lipca 2017 r. obowiązek zgłaszania wykorzystywania seksualnego nieletnich przez osoby prywatne i instytucje niepubliczne przestał być tylko „społeczny”, a stał się obowiązkiem prawnym, a od stycznia 2018 r. dane gwałcicieli i pedofilów dostępne są w Internecie, co pozwala na skuteczniejszą ochronę dzieci i większą kontrolę przestępców seksualnych. **Ważne! Rejestr Sprawców Przestępstw Na Tle Seksualnym dostępny jest na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Ministerstwa Sprawiedliwości.**

Rejestr składa się z dwóch części: Rejestr publiczny (ogólnodostępny) oraz Rejestr ograniczony (dla organów ścigania, sądów i instytucji zajmujących się dziećmi).

III. Gdzie szukać pomocy?

Dziecko ze swojej natury jest ufnie. Świat widziany oczami dziecka, jest światem, w którym dorośli są mili, dobrzy i opiekuńczy. Granicę tego świata wyznacza dorosły, który powinien chronić i troszczyć się o dobro dziecka, a także zagwarantować mu dom i ciepło. To rodzina jest dla dziecka schronieniem i w niej powinno czuć się bezpiecznie. Niestety, bardzo często rodzic lub opiekun jest katem dla dziecka, dlatego też tak niezwykle ważne jest, aby los dziecka nie był nikomu obojętny. Żaden sygnał o tym, że w rodzinie może dziać się źle nie może być bagatelizowany! Powinien zostać zgłoszony do odpowiednich instytucji, które udzielą niezbędnych informacji, pomogą przerwać te dramatyczne dla dziecka chwile.

Jeśli Ty lub ktoś Ci bliski jest ofiarą przestępstwa, **nie bój się! REAGUJ!** Jeśli jesteś niepełnoletni, zgłoś to w szkole- dyrektorowi lub pedagogowi szkolnemu albo osobie dorosłej, do której masz zaufanie. Jeśli jesteś osobą pełnoletnią, złóż zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa na Policji lub w Prokuraturze, poinformuj Ośrodek Pomocy Społecznej. Sprawdź czy w Twojej miejscowości działa punkt pomocy ofiarom pokrzywdzonym przestępstwem, gdzie jest świadczona m.in. bezpłatna pomoc prawna. Zgłoś się do niego, znajdziesz tam osoby, które pomogą Tobie lub Twoim bliskim. **DZIAŁAJ! SPRAWCY PRZESTĘPSTW NIE MOGĄ ZOSTAĆ BEZKARNI!**

ZJAWISKO PRZESTĘPCZOŚCI WOBEC DZIECI

zebrała i opracowała mgr Lucyna Hoffmann-Czyżyk, psycholog, psychotraumatolog, biegły sadowy, z wieloletnim doświadczeniem w pracy z dziećmi i osobami dorosłymi będącymi po silnych przeżyciach traumatycznych, koordynator Ośrodka Pomocy Pokrzywdzonym Przepęstwem w Żarach i Zielonej Górze, psycholog Zespołu Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych Powiatu Żarskiego.

I. Diagnoza problemu przestępczości wobec dzieci.

Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci została przeprowadzona w 2012 r. przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę (wcześniej: Fundacja Dzieci Niczyje)¹, a także aktualnie, październik – listopad 2018r, opublikowana 13 grudnia 2018 r., jako Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci².

Zarówno badania z 2012 r., jak i z 2018 r. wskazują, że ok. 70% dzieci w wieku 11 – 17 lat, (w 2018r - 72% nastolatków) doświadczyło co najmniej jednej formy krzywdzenia. Do tej pory w literaturze przedmiotu wyróżniano cztery rodzaje krzywdzenia dzieci: przemoc fizyczną, emocjonalną, seksualną oraz zaniedbanie. Z uwagi na bardzo niedawny czas opublikowania ostatnich wyników badania, w niniejszym opracowaniu korzystano głównie z wyników badania z 2012 r., a także innych analiz.

Zgodnie z def. ONZ: przemoc fizyczna to „celowe użycie siły, które powoduje, bądź z dużym prawdopodobieństwem może spowodować szkodę dla zdrowia dziecka, zagrożenie dla jego życia, rozwoju i godności”. Skutkiem przemocy fizycznej mogą być złamania, siniaki, rany cięte, poparzenia, obrażenia wewnętrzne. Wg badań z 2012 r., przeprowadzonych przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę, przemocy fizycznej doświadczyło: 19% dziewcząt i 22% chłopców, z czego 30% dzieci odczuwało ból na drugi dzień, miały siniaki, skaleczenia lub złamania. W ponad połowie przypadków sprawcami byli rodzice, w 37% przypadków sprawcą był ojciec / ojczym, w 21% matka, a 31% dzieci nie chciało odpowiedzieć kto. Odsetek

¹ S. Wójcik, „Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wiktyfikacja pośrednia. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci”, w: Kwartalnik Dziecko Krzywdzone Vol. 12 Nr 3

² <https://diagnozakrazywdzenia.pl/>

dzieci doświadczających przemocy fizycznej ze strony rodziców i znanych dorosłych jest w Polsce wyjątkowo wysoki na tle międzynarodowym. W przypadku ofiar – chłopców częściej niż przeciętnie wskazywany był ojciec lub ojczym (w 41% przypadków) a tylko w 16% matka. U dziewczynek matka lub macocha (28%) była wskazywana niemal równie często jak ojciec lub ojczym (30%). Dziewczyny, które doświadczyły przemocy były mniej chętne do ujawnienia sprawcy - aż 41% nie chciało odpowiedzieć na to pytanie.

Przemoc emocjonalna (psychiczna), to zgodnie z def.: „wrogie lub obojętne zachowania rodzicielskie, które (jeśli są nasilone i długotrwałe) prowadzą do obniżenia samooceny dziecka, umniejszają jego poczucie sukcesu, ograniczają poczucie przynależności, utrudniają zdrowy i sprawny rozwój emocjonalny oraz wyzwalają różnorodne problemy emocjonalne”³. Jedną z form jest odtrącanie (w tym: upokarzanie, poniżanie, umniejszanie, wyśmiewanie), zastraszanie, deprawowanie, brak reakcji emocjonalnej na działania dziecka⁴. Istotnym aspektem przemocy psychicznej jest jej powtarzalność. Skala występowania przemocy psychicznej jest mniej więcej na tej samym poziomie, co przemocy fizycznej, a ogółem, doświadczyło jej 22% badanych dzieci. Przemocy psychicznej ze strony dorosłych zdecydowanie częściej doświadczali starsi badani niż młodsi, zarówno w okresie całego życia, jak i poprzedniego roku. Ojcowie byli sprawcami w 33% przypadków, zaś ojczymowie w 4%, matka lub macocha/partnerka ojca: 22% ofiar, 28% odmówiło odpowiedzi na pytanie o sprawcę. Jedną z form przemocy psychicznej jest stalking. Jest to celowe, uporczywe i długotrwałe działanie skierowane przeciwko danej osobie, którego celem jest upokorzenie i dezorganizacja życia ofiary, wzbudzające uzasadnione poczucie zagrożenia lub istotnie naruszające prywatność.

Przemoc seksualna wg Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) to „wykorzystywanie seksualne dziecka to włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody i/lub, na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób i/lub, która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa”.

³ D. Iwaniec, Emocjonalne krzywdzenie dzieci, w: Dziecko krzywdzone nr 2 (39) 2012

⁴ tamże

Z wykorzystywaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy: taka aktywność wystąpi pomiędzy dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy. Celem aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby. Aktywność taka może dotyczyć:

- namawiania lub zmuszania dziecka do angażowania się w prawnie zabronione czynności seksualne;
- wykorzystywanie dziecka do prostytucji lub innych prawnie zakazanych praktyk o charakterze seksualnym;
- wykorzystywanie dziecka do produkcji materiałów lub przedstawień o charakterze pornograficznym”

Z przeprowadzonych badań wynika, że około jedna trzecia kobiet i co dziesiąty mężczyzna doświadczyli w okresie dzieciństwa jakiejś formy wykorzystywania seksualnego. Kontakty seksualne dzieci z innymi osobami mają najczęściej charakter epizodyczny, zwłaszcza, gdy są inicjowane przez ludzi spoza rodziny. Nie zawsze jednak napastnik jest dla dziecka obcą osobą. Czasem są to krewni. Według badań z 2000 r. Izdebskiego jest to 44% przypadków wykorzystywania seksualnego ⁵.

Fazy przemocy seksualnej ⁶:

Faza I to uwodzenie dziecka zmierzające do jego uzależnienia.

W fazie II sprawca podejmuje czynności seksualne przechodząc od dotykania dziecka przez ubranie, pieszczenie jego ciała aż do różnych form współżycia.

Faza III nazywana jest fazą sekretu. Chodzi w niej o utajenie zachowań i czynów.

IV faza to ujawnienie aktów przemocy, większość czynów lubieżnych nie zostaje ujawniona przez ofiary. Część z nich wychodzi na jaw przypadkowo, zostaje wykryta przez osoby trzecie lub po wystąpieniu skutków przemocy (ofiara zachodzi w ciążę).

Faza V występuje po ujawnieniu seksualnego krzywdzenia dziecka i wymaga zajęcia stanowiska przez członków rodziny wobec faktów.

⁵ Z. Izdebski, Wychowanie prorodzinne w reformowanej szkole, w: PROBLEMY RODZINY Nr 6 r. 2000, str. 3-7

⁶ D. Korda, Wybrane aspekty przemocy wobec dzieci, <https://studylibpl.com/doc/1246388/wybrane-aspekty-przemocy-wobec-dzieci>

Zjawisko uwodzenia dzieci on-line jest szczególną relacją tworzoną w celu wykorzystania małoletniego. Sprawca może dążyć do spotkania z dzieckiem i skrzywdzić je albo wykorzystać je do produkcji pornografii dziecięcej. Konsekwencje takiego wykorzystania nie różnią się od fizycznego.

Dzieci narażone są na niebezpieczne kontakty podczas korzystania z czatów, komunikatorów i portali społecznościowych. Jeśli przy korzystaniu z Internetu dziecko nie ma wsparcia ze strony dorosłych, może stać się ofiarą wykorzystywania.

73% dzieci trafia na materiały pornograficzne w Internecie. 63% z nich trafia na nie przypadkowo⁷.

Inną formą przemocy seksualnej i emocjonalnej popełnianej przez Internet jest „Rajdowanie” - youtuber wraz z fanami „odwiedza” innego youtubera, który nadaje na żywo lub spamuje go komentarzami. Cechą charakterystyczną jest posługiwanie się słowami obraźliwymi. Obserwuje się wzrost skali wykorzystywania seksualnego dzieci od czasu upowszechnienia się Internetu⁸.

Zaniedbanie to albo niezaspokajanie potrzeb materialnych, emocjonalnych dziecka: nie zapewnianie dziecku odpowiedniego jedzenia, ubrań, schronienia, opieki medycznej, bezpieczeństwa, unikanie dziecka, uzależnienia w rodzinie, ubóstwo, albo pozorne zaspokajanie potrzeb (gł. materialnych) dziecka: nadmierne zaspokajanie potrzeb materialnych, realizowanie swoich celów, a nie celów rozwojowych dziecka, przy nieobecności fizycznej lub emocjonalnej, nadopiekuńczość, osaczenie dziecka, niestosowanie się do zaleceń specjalistów.

II. Czynniki ryzyka krzywdzenia dziecka⁹:

Czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w rodzinie:

- natężenie konfliktów i dysonansów między małżonkami jest znacznie większe niż w innych rodzinach,
- trudne warunki materialne i mieszkaniowe,
- alkoholizm jednego lub obojga małżonków,
- liczba dzieci w rodzinie (czym więcej dzieci, tym większa groźba przemocy),

⁷ Ł. Wojtasik, Sprawcy wykorzystywania seksualnego dzieci przy użyciu Internetu, w: dzieckokrzywdzone.pl, 2006r

⁸ N. Carr Płytki umysł. Jak Internet wpływa na nasz mózg, Helion 2004,

⁹ A. Izdebska, K. Lewandowska, Czynniki ryzyka krzywdzenia dzieci, w: Dziecko krzywdzone nr 2 (39) 2012

- poczucie własnych kompetencji wychowawczych rodziców,
- niskie poczucie kontroli emocjonalnej i tolerancji wobec trudności, sprawianych przez dziecko,
- spadek poczucia radzenia sobie przez rodziców z tymi trudnościami

Czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w środowisku:

- izolacja społeczna rodziny od sąsiadów, przyjaciół, krewnych - efekt świadomego działania rodziców,
- brak systemu oparcia rodziny

Czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w dziecku:

- przedwczesne narodziny i / lub niska waga urodzeniowa, narodziny bliźniąt lub urodzenie się po upływie mniej niż 18 miesięcy od poprzedniego porodu matki,
- wiek (im młodsze tym bardziej narażone na przemoc),
- płeć warunkuje specyficzny typ krzywdzenia,
- niepełnosprawność - dzieci niepełnosprawne doznają maltretowania przez rodziców 3, 4 razy częściej

Czynniki krzywdzenia dziecka tkwiące w społeczeństwie, tradycji, kulturze:

- przekonanie, że dzieci stanowią własność rodziców,
- społeczna akceptacja bicia dzieci,
- przekonanie, że kary fizyczne są efektywnym sposobem socjalizacji dzieci,
- brak wiedzy pedagogicznej i niska świadomość wychowawcza rodziców,
- środki masowego przekazu.
- stereotypy na temat bicia dzieci¹⁰

Dyscyplina jest bardzo ważna. Dyscyplinować, znaczy "uczyć". Potrzeba jest więcej dyscypliny wprowadzanej poprzez rozmowę, ustanawianie zasad i konsekwencji, nagradzanie dobrych zachowań. Dyscyplinować daniem dobrego przykładu. Takie metody rozwijają w dzieciach samokontrolę i świadomość.

W świadomości przeciętnego rodzica istnieje wzór tzw.: "dobrego dziecka", które ma być posłuszne, grzeczne, ciche, podporządkowane, najlepiej "nieobecne".

Dziecko do prawidłowego rozwoju potrzebuje aktywności, próbowania,

¹⁰ K. Halemba A. Izdebska, Kary fizyczne w wychowaniu dzieci – uwarunkowania i konsekwencje, w Dziecko krzywdzone nr 3(28) 2009,

doświadczenia, ruchu, różnorodności. Potrzebuje dorosłych, którzy będą mu towarzyszyli w poznawaniu i wyjaśnianiu "świata". Musi więc być absorbujące, ciekawskie, poszukujące informacji i materiału do nauki, a to często wymaga uwagi, czasu i zrozumienia dorosłych.

III. Sygnały krzywdzenia dzieci¹¹

Obserwując dziecko – w żłobku, przedszkolu, szkole, na placu zabaw, w miejscach publicznych – możemy zaobserwować pewne sygnały, wskazujące na możliwość popełnienia wobec nich przestępstwa. I tak:

- Skutkiem **przemocy fizycznej** mogą być złamania, siniaki, rany cięte, poparzenia, obrażenia wewnętrzne.

Na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- ma widoczne obrażenia ciała (poparzenia, ugryzienia, siniaki, złamania kości), których pochodzenie trudno jest wyjaśnić,
- boi się rodzica lub opiekuna wzdryga się, kiedy podchodzi do niego osoba dorosła podawane przez nie wyjaśnienia dotyczące ran i siniaków wydają się nieprawdopodobne

Rodziec lub opiekun:

- podaje sprzeczne lub nieprzekonujące wyjaśnienia obrażeń dziecka, bądź w ogóle odmawia wyjaśnień,
- mówi o dziecku w negatywny sposób, na przykład używając określeń takich jak „idiota”, „głupi”, „gówniarz”,
- poddaje dziecko surowej fizycznej dyscyplinie
- nadużywa alkoholu lub narkotyków

- Skutkiem **zaniedbywania** jest niezapewnianie dziecku odpowiedniego jedzenia, ubrań, schronienia, opieki medycznej, bezpieczeństwa.

Na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- często jest nieobecne w szkole lub przedszkolu kradnie jedzenie bądź pieniądze kolegom, żebrze

¹¹ Glaser D. (2003), Podstawy teoretyczne i pojęciowe dotyczące krzywdzenia psychicznego i zaniedbywania emocjonalnego dzieci, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” nr 4

- nie otrzymuje potrzebnej mu opieki medycznej, szczepień, okularów
- jest często brudne, nieprzyjemnie pachnie
- często jest ubrane nieodpowiednio do pogody
- nadużywa alkoholu lub narkotyków
- mówi, że w domu nie ma osoby, która mogłaby się nim zająć
- popełnia czyny niezgodnie z prawem, takie jak akty wandalizmu czy kradzieże

Rodzic lub opiekun:

- nie interesuje się losem dziecka
- jest apatyczny lub pogrążony w depresji
- często nie dociera na umówione spotkania
- nadużywa alkoholu lub narkotyków

Przemoc emocjonalna to powtarzające się poniżanie, upokarzanie i ośmieszanie dziecka, brak odpowiedniego wsparcia, uwagi i miłości. Wymagania i oczekiwania wobec dziecka, którym niej jest ono w stanie sprostać.

Na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- zachowuje się w sposób nieadekwatny do wieku (w sposób zbyt dorosły bądź zbyt infantylny)
- wykazuje zaburzenia jedzenia (niedojada, nadmiernie się objada, wymiotuje)
- jest opóźnione w rozwoju fizycznym bądź emocjonalnym
- moczy się bądź zanieczyszcza kałem
- samookalecza się
- ma problemy ze snem, nocne koszmary, boi się chodzić spać
- ma objawy hipochondrii, hysterii, obsesji lub fobii

Rodzic lub opiekun:

- ciągle obwinia, poniża i strofuje dziecko
- nie interesuje się problemami dziecka
- otwarcie odrzuca dziecko
- faworyzuje jedno z rodzeństwa
- w oczekiwaniach i wymaganiach wobec dziecka nie bierze pod uwagę jego możliwości
- nadużywa alkoholu lub narkotyków

Przemoc seksualna to angażowanie dziecka w aktywność seksualną przez osobę dorosłą. Wykorzystywanie seksualne dzieci odnosi się do zachowań z kontaktem fizycznym (np. dotykanie dziecka, współżycie z dzieckiem) oraz do zachowań bez kontaktu fizycznego (np. pokazywanie dziecku materiałów pornograficznych, podglądanie, ekshibicjonizm). Przemoc ta może być jednorazowym incydentem lub powtarzać się przez dłuższy czas.

Na co zwrócić uwagę?

Dziecko:

- przejawia dziwne bądź niezwykle dla swojego wieku zachowania seksualne (np. jest nadmiernie rozbudzone, dużo mówi o seksie)
- jest wycofane, depresyjne, infantylnie się zachowuje, ma trudności w relacjach z rówieśnikami
- odmawia przebijania się w towarzystwie innych (np. przed zajęciami sportowymi)
- nadużywa alkoholu lub narkotyków.
- pogorszyło się w nauce
- ma trudności z chodzeniem lub siadaniem; doświadcza bólu intymnych części ciała
- jest w ciąży lub jest chore wenerycznie
- ucieka z domu
- chwali się nagłym przyływem gotówki lub prezentów

Rodzic lub opiekun:

- przekracza dopuszczalne granice w kontakcie fizycznym z dzieckiem (np. podczas zabawy)
- nadużywa alkoholu lub narkotyków
- nie utrzymuje relacji z osobami spoza rodziny
- przejawia nadopiekuńczość w stosunku do dziecka, ogranicza jego kontakty z rówieśnikami

Występowanie pojedynczego objawu na ogół nie jest dowodem na to, że dziecko doświadczyło krzywdzenia. Jeśli jednak symptom powtarza się, bądź kilka objawów występuje jednocześnie, prawdopodobieństwo, że mamy do czynienia z przemocą wobec dzieci zdecydowanie wzrasta. Podejrzenie, że dziecko doświadcza przemocy jest szczególnie uzasadnione, gdy z objawami u dziecka współwystępują określone zachowania rodziców lub opiekunów.

Osoby, które krzywdzą dzieci, starają się to ukryć. Dotyczy to zwłaszcza tych osób, które krzywdzą dzieci, zdając sobie sprawę z tego, że to, co robią,

jest niewłaściwe. Takie osoby zachowują się często wobec otoczenia w przykładowy, niebudzący podejrzeń sposób.

Część osób krzywdzi dzieci, nie zdając sobie sprawy z tego, że to, co robią, jest niewłaściwe i może mieć poważne skutki (np. stosując kary fizyczne, potrząsając niemowlęciem, nadmiernie zawstydzając dziecko). Takie osoby zwykle nie ukrywają swojego zachowania.

IV. Skutki przestępstw u dzieci - trauma

„Wszystkie urazy okresu dzieciństwa pochodzą z zewnątrz, żadne nie powstaje jedynie w umyśle dziecka (...) trauma rozpoczyna się zdarzeniem będącym poza dzieckiem, ale z chwilą tego zdarzenia mają miejsce różne wewnętrzne zmiany w samym dziecku”¹².

Wszystkie rodzaje przestępstw, których doświadcza dziecko, są, z uwagi na cechy rozwoju neurologicznego, traumą. Takimi zdarzeniami mogą być: wypadki, katastrofy naturalne; gwałty, rozboje; choroba i hospitalizacja; nagła śmierć osoby bliskiej; narażenie na utratę życia; przykre doświadczenia z dzieciństwa, powtarzająca się krytyka, niedocenywanie, brak czasu i uwagi ze strony rodziców, zawstydzanie, ośmieszanie i wiele innych; zaniedbanie emocjonalne¹³. Stanowią zagrożenie życia, istnienia dla dziecka, mogą wywoływać zespół stresu pourazowego. Reakcją dziecka może być albo nadmierne pobudzenie, albo wycofanie, skutkujące pojawieniem się zamrożenia lub dysocjacji. Oba mechanizmy wywołują zmiany w rozwoju neurobiologicznym dziecka¹⁴

Czynnikiem w pewnym stopniu chroniącym dziecko jest zdolność do rezyliencji¹⁵

¹² Za: E. Odachowska, Konsekwencje doświadczeń traumatycznych dla rozwoju dziecka, Konferencja Barwy dzieciństwa, Żary, 2018

¹³ tamże

¹⁴ Patrz: M. Klecka, I. Palicka, Trauma rozwojowa u dzieci – perspektywa neurorozwojowa, w: Dziecko Krzywdzone, Vol. 17 No 2 2018

¹⁵ W. Junik, 27 Teoretyczne i empiryczne podstawy wzmacniania rezyliencji (resilience) u dzieci

JAK POMÓC DZIECKU PORADZIĆ SOBIE Z TRAUMĄ

zebrała i opracowała mgr Izabela Nowińska psycholog z wieloletnim doświadczeniem w pracy z dziećmi i osobami dorosłymi będącymi po silnych przeżyciach traumatycznych, koordynator Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Żarach, psycholog Zespołu Poradni Psychologiczno-Pedagogicznych Powiatu Żarskiego

Współczesna nauka wskazuje, że już w okresie płodowym dziecko ponosi koszty stresu i traumy, którą przeżywa matka będąc w ciąży. Już noworodki i niemowlęta, które mają ograniczone możliwości komunikowania się, są bardzo wrażliwe na bodźce płynące do nich z otoczenia, są jak „papierki lakmusowe” tego, co czują, przeżywają ich rodzice i opiekunowie. Wszystkie niebezpieczne, przerażające momenty, jakie przeżywają ich rodzice mogą odciskać silne, negatywne piętno na rozwoju psychofizycznym ich potomka. Ponieważ to właśnie rodzice są tymi osobami w życiu dziecka, które jak nikt inny potrafią opanować jego lęki, ale również jak nikt inny potrafią przyczynić się do tego, że w życiu ich dziecka lęki się pojawiają. Psychotraumatolog dr Ewa Odachowska na konferencji „Barwy dzieciństwa”, zorganizowanej w ramach kampanii informacyjno-edukacyjnej „Wychowywać Mądrze i Świadomie”, przedstawiła, iż do 48 miesiąca życia najbardziej traumatyczne są dla dziecka sytuacje, gdy jest ono świadkiem sytuacji bezpośredniego zagrożenia dla rodzica czy opiekuna, z którym jest związany. Najczęściej do takich sytuacji dochodzi w rodzinach, gdzie występuje przemoc. Dlatego najlepszym sposobem na uchronienie dziecka przed konsekwencjami sytuacji traumatycznych są współpracujący ze sobą i wspierający się rodzice, którzy są wrażliwi na jego potrzeby i możliwości rozwojowe. Rodzice, którzy są obok, którzy pozwalają dziecku na przeżywanie złości, strachu, smutku. Rodzice, którzy dają dziecku i sobie czas na poradzenie sobie z traumą.

Co mogą zrobić dorośli, aby pomóc dziecku, które przeżyło sytuację traumatyczną?

Przed wszystkim należy pamiętać, że:

- nasze działania i pomoc powinny być dostosowane do wieku i możliwości dziecka,
- aby móc pomóc dziecku należy zadbać o swoją równowagę psychiczną

i emocjonalną – należy więc poszukać pomocy dla siebie, ponieważ rodzic też musi poradzić sobie z tym co spotkało jego dziecko, a jeśli to on je skrzywdził to nie może robić tego więcej,

- najlepszym terapeutą dla dziecka jest jego kochający, uważny, cierpliwy, mający czas dla niego, wspierający rodzic, ale czasami to nie wystarcza i trzeba poszukać dla dziecka i siebie pomocy specjalisty,
- kiedy czujesz się bezradny lub złościsz się będąc z dzieckiem, zastosuj najprostsze znane sposoby radzenia sobie z negatywnymi emocjami np.:

oddychanie – zrób trzy głębokie, powolne oddechy i powoli wydychaj powietrze,

liczenie – licz w myślach np. od 100 w dół odejmując co 5, w ten sposób bardziej skoncentrujesz się na liczeniu niż na emocji, którą przeżywasz,

nazwij swoje uczucia – np. powiedz na głos „jestem zły/zła”, nazywanie uczuć pozwala zmniejszyć odczuwane napięcie

uspokajające komunikaty – mów do siebie np.: uspokój się, dam radę, oddychaj, on jest jeszcze mały i nie robi mi tego specjalnie,

pamiętaj o swoich potrzebach – np. daj sobie prawo do odpoczynku, nie rezygnuj całkowicie ze swoich zainteresowań,

„odsuń się” od dziecka – np.: jeżeli możesz sobie na to pozwolić wyjdź z pokoju, aby ochłonać, poproś kogoś, żeby cię zastąpił na chwilę w opiece nad dzieckiem,

warsztaty umiejętności wychowawczych – weź udział w warsztatach umiejętności wychowawczych, w szkole dla rodziców,

pamiętajmy, że najlepszą formą terapii dla dziecka jest bliska obecność bezpiecznego, przewidywalnego rodzica/opiekuna, najlepszą i najprostszą formą bliskości, zwłaszcza w stosunku do małych dzieci, jest... **przytulanie**.

Rodzaje technik terapeutycznych najczęściej stosowanych w pracy z osobami po przeżyciach traumatycznych to m.in.:

- EMDR
- terapia poznawczo-behawioralna
- technika przedłużonej ekspozycji
- techniki restrukturyzacji poznawczej – przeformułowywanie przekonań
- trening osławiania stresu – kontrola ciała i umysłu
- systematyczna desensytyzacja
- biofeedback
- terapia akceptacji i zaangażowania
- zabawa terapeutyczna – m.in. bajka, rysunek,
- trening relaksacyjny

Nie wszystkie z wyżej wymienionych metod mogą być samodzielnie prowadzone przez rodziców czy nauczycieli dziecka przeżywającego traumę. Jednak niektóre z nich z dużym powodzeniem mogą być przez nich zastosowane. Do takich metod należą:

Zabawa terapeutyczna - zabawa jest bowiem podstawową aktywnością charakterystyczną dla wieku dziecięcego, to dzięki niej dziecko uczy się i poznaje świat. Dlatego jest to bardzo dobra metoda wychowująca, kształcąca i terapeutyczna. „Podczas zabawy dziecko może bezpiecznie ujawnić swoje emocje, zwłaszcza te negatywne. Obserwując bawiące się dziecko, możemy poznać jego potrzeby, pragnienia, zainteresowania, frustracje, lęki oraz sposoby radzenia sobie z tymi różnymi emocjami. Czas zabawy pozwala na uwolnienie się od napięć¹.”

Jak się bawić z dzieckiem? Należy stworzyć przestrzeń do zabawy, dając dziecku dużo czasu i rekwizyty. Podczas zabawy nie oceniamy dziecka, ani nie zmuszamy do zabawy. Dbamy by dziecko czuło się bezpiecznie i swobodnie.

Oto propozycje niektórych zabaw terapeutycznych proponowanych w artykule „Zabawy terapeutyczne – wspierające rozwój emocjonalny dziecka”:

- **Malowanie uczuć przy muzyce.** Dziecko słucha muzyki-najlepiej różnych rodzajów-raz spokojnej, raz szybkiej i do tego maluje palcami albo pędzlem obrazek. W ten sposób uwalnia się od napięć, przenosi swoje emocje na papier. Może twórczo wyrazić swoje uczucia, konflikty i pragnienia w bezpieczny sposób, a przy tym podnieść swoje poczucie wartości. Malowanie przy muzyce rozluźnia ciało, dziecko może pozbyć się stresu.
- **Taniec uczuć.** Tym razem dziecko próbuje przy różnej muzyce i z użyciem różnych rekwizytów (np. chustki, wstążki) pokazać ruchem całego ciała „Co mówi muzyka?”.
- **Odgrywanie różnych scenek pantomimicznych,** które obrazują różne emocje i wartości. Potem należy omówić znaczenie tych uczuć. Dziecko w tej zabawie może wczuć się w różne osoby przeżywające różnorodne emocje. Obserwuje także, jak druga osoba się zachowuje i co odczuwa. Sprzyja to rozwojowi empatii, a także wglądowi we własne przeżycia

¹ E. Musiał, Zabawy terapeutyczne – wspierające rozwój emocjonalny dziecka, w <https://www.sosrodzice.pl/zabawy-terapeutyczne-wspierajace-rozwoj-emocjonalny-dziecka/>, dost. 27.11.2018.

w różnych sytuacjach.

- **Zabawa – Balony.** Dziecko, najpierw przy muzyce spokojnej, powolnej, a następnie przy szybszej, odbija balony. Kolorowe, wy-
mykające się z ręki balony pomagają wyzwolić w dziecku beztroskę,
delikatność oraz niezależność.
- **Dziecko odrysuje swoje dłonie** - jedną koloruje w ulubionym
kolorze, a drugą w nielubianym kolorze. Następnie wycina
z gazet / kolorowanek obrazki, które określają dziecko – co lubi robić
w domu, na podwórku, kogo lubi, co lubi jeść, itp. Na koniec dziecko
nakleja te obrazki na narysowany kontur głowy i wspólnie omawia,
dlaczego dokonało takich wyborów. Ta zabawa sprzyja uświadomieniu
sobie przez dziecko swoich preferencji, zainteresowań. Dorosły może
dzięki temu ćwiczeniu lepiej poznać dziecko.
- **Podróż do krainy złości, smutku, radości** – ustawiamy się z dzieckiem
w pociąg, śpiewamy piosenkę „Jedzie pociąg...” i wyruszamy najpierw
w podróż do Krainy Złości, potem do Krainy Smutku, i na końcu
do Krainy Radości. W każdym miejscu pokazujemy gestem, słowem,
mimiką, jak czują się ludzie w danej Krainie. Na koniec pytamy dziecko,
w którym miejscu podobało się jemu najbardziej i dlaczego. Dzięki
tej zabawie dziecko może przeżywać różne emocje i doświadczać
ich na sobie.
- **Zabawa z kukielkami** – dorosły może zrobić z dzieckiem kukielki
lub użyć gotowych- następnie odgrywają za ich pomocą różne
scenariusze z życia. Dziecku łatwiej wyrazić sprzeczne emocje
za pomocą kukielek, mogą w ten sposób także zobrazować to, czego
pragną, na co mają nadzieję, czego się obawiają².

Bajkoterapia – jako narzędzie terapeutyczne jest wskazana do stosowania
również przez rodziców i opiekunów, zwłaszcza dzieci w wieku
przedszkolnym i wczesnoszkolnym.

Według autora Bruna Bettelheima bajki i baśnie mają duże znaczenie
w rozwoju i wychowaniu dzieci:

- oddziałują na psychikę poprzez identyfikację z pozytywnym bohaterem;
- pozwalają rozpoznać wewnętrzne problemy dziecka oraz dają sposoby
radzenia sobie z nimi;
- wspierają rozwój osobowości poprzez wyjaśnianie pojęć, odczuć, doznać
dotyczących psychiki dziecka;

²Tamże.

- zachęcają do aktywnego pokonywania napotkanych trudności oraz do nawiązywania pozytywnych relacji z innymi oraz światem przyrody³

Natomiast dr. Molicka ujmuje bajkę jako magiczne lustro pozwalające dziecku inaczej spojrzeć na to, co wydaje się trudne i nie do pokonania⁴.

Oto **propozycje niektórych bajek** proponowanych przez Ewelinę Musiał we wspomnianym powyżej artykule „Zabawy terapeutyczne – wspierające rozwój emocjonalny dziecka”:

- **Sposoby na Złościucha.** Można opowiedzieć dziecku bajkę o Złościuchu, który namawia do robienia złych rzeczy. Następnie poprosić, żeby narysowało tego Złościucha. W dalszej kolejności pokazać sposoby radzenia sobie ze złością, m.in. spokojne oddychanie, powolne liczenie do 10, narysowanie Złościucha, potem podarcie go i wrzucenie do kosza, wytupanie złości, gnieciecie z papieru kulek i rzucanie nimi do kosza. Dziecko uczy się w ten sposób, że złość jest naturalnym uczuciem i każdy go doświadcza, ale należy nauczyć się radzić sobie ze złością, żeby nie doprowadzić do wyrządzenia komuś krzywdy lub jakiejś szkody.
- **Zabawa w oswajanie lęków.** Można opowiedzieć bajkę o zwierzątku lub dziecku, które często się bało różnych rzeczy. A następnie poprosić dziecko, żeby narysowało czego ono się najbardziej lęka. Potem można pobawić się w „czarowanie lęków”, „wyrzucanie strachów” lub zamianę strachu na inną emocję. Spowoduje to, że dziecko będzie mniej się bało, a duży strach zamieni się w mniejszy, bo będzie już oswojony⁵.

Rysunek – jest to metoda bardzo często stosowana do diagnozy stanu emocjonalnego. Równie często jest ona również wprowadzana w terapii zwłaszcza małych dzieci.

Rysunek jest naturalną i najbliższą dziecku formą wypowiadania się, obserwacji świata, nadawania mu znaczenia, wyrażania uczuć. Jest też dobrym sposobem na oswajanie lęków, pozbycie się poczucia winy, wyładowania złości. Bardzo często jest on z powodzeniem stosowany przy oswajaniu lęków nocnych u dzieci, strachu przed ciemnością, np. można

³ W. Skawińska, Bajkoterapia, czyli dlaczego dzieci potrzebują opowieści, w <https://dziecisa.wazne.pl/bajkoterapia-czyli-jak-opowiadac-bajki/>, dost. 27.11.2018.

⁴ G. M. Molicka, Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii, Media Rodzina, Poznań 2002.

⁵ Op.Cit., E. Musiał, Zabawy terapeutyczne – wspierające rozwój emocjonalny dziecka.

poprzez rysunek sprawić, aby potwór, którego dziecko się boi stał się podobnie jak Grinch w filmie „Grinch: świąt nie będzie” postacią ciepłą i przyjazną.

Trening relaksacyjny – jest to jeden z najłatwiej dostępnych sposobów radzenia sobie ze stresem, łagodzenia jego skutków i objawów. Pomaga on przywrócić równowagę psychiczną dzięki ćwiczeniom mającym na celu rozluźnienie mięśni, ćwiczeniom wyciszającym, uspakajającym, które rozpraszają negatywne myśli. Osiąga się to dzięki, wizualizacji, rozluźnieniu mięśni, głębokiemu i długiemu oddychaniu. Można podczas treningu wykorzystywać muzykę relaksacyjną, wyciszającą. Na rynku jest bardzo wiele propozycji muzycznych, które można wykorzystywać do treningu relaksacyjnego.

Bardzo wiele propozycji pracy z dziećmi w zakresie terapii i profilaktyki traumy proponowanych jest przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę. W publikacji „Scenariusz zajęć dla dzieci w wieku przedszkolnym z zakresu profilaktyki przemocy i wykorzystywania seksualnego” zamieszczone są gotowe tematy i scenariusze do zajęć, m.in. propozycje zajęć uczących nazywania i rozpoznawania uczuć, dobrego i złego dotyku, bezpiecznego kontaktu, rozróżniania sytuacji bezpiecznych i niebezpiecznych, tego co robić i jak się zachować w sytuacji trudnej, rozpoznawania dobrych i złych sekretów⁶.

LITERATURA

1. Badura – Madej W., Dobrzyńska – Mesterhazy A., Przemoc w rodzinie: interwencja kryzysowa i psychoterapia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
2. Brett D., Bajki, które leczą, cz. 1 i 2, przekł. Małgorzata Trzebiatowska, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.
3. Jarosz E. „Dziecka bicie łatwi życie – czyli o przemocy w wychowaniu w opiniach i relacjach rodziców” [w:] Dziecko krzywdzone 2017r. Vol 16, nr 4 str. 35-54, wyd. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
4. Krüger Andreas, Pierwsza pomoc dla pokrzywdzonych dzieci / Kraków : Wydawnictwo WAM, 2009.
5. Klecka M, Palicka I. „ Trauma rozwojowa u dzieci – perspektywa

⁶ Por., J. Marszał-Kotas, K.Seidel, Scenariusz zajęć dla dzieci w wieku przedszkolnym z zakresu profilaktyki przemocy i wykorzystywania seksualnego, w Chrońmy dzieci cz.I, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016.

- neurorozwojowa”, [w:] Dziecko krzywdzone 2018r. Vol 17, nr 2 str. 26-37 wyd. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.
6. Molicka G.M., Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii, Media Rodzina, Poznań 2002.
 7. Marszał-Kotas J., Seidel K., Scenariusz zajęć dla dzieci w wieku przedszkolnym z zakresu profilaktyki przemocy i wykorzystywania seksualnego, w Chrońmy dzieci cz.I, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2016.
 8. Miller A., Dramat udanego dzieciństwa. W poszukiwaniu siebie., Media Rodzina, 2006.
 9. Szulc W., Arteterapia. Narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki, Difin, Warszawa 2011.
 10. Tomanek P. „Poniżająca przemoc” czy „wychowawczy klaps”? Dyskursy na temat stosowania kar fizycznych wobec dzieci i ich ustawowego zakazu w Polsce” [w:] Dziecko krzywdzone 2017r. Vol 16, nr 4 str. 9-34, wyd. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

NETOGRAFIA

1. Musiał E., Zabawy terapeutyczne – wspierające rozwój emocjonalny dziecka, w <https://www.sosrodzice.pl/zabawy-terapeutyczne-wspierajace-rozwoj-emocjonalnydziecka/>.
2. Skawińska W., Bajkoterapia, czyli dlaczego dzieci potrzebują opowieści, w <https://dziecisawazne.pl/bajkoterapia-czyli-jak-opowiadac-bajki/>

RELACJA USTNA

1. Odachowska E., Konferencja „Barwy dzieciństwa”, Projekt realizowany ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości w ramach Kampanii Informacyjno-edukacyjnej „Wychowywać Mądrze i Świadomie” zrealizowanej przez Lubuski Ruch na Rzecz Kobiet i Rodziny ŻAR w Żarach, Żary 23.11.2018.

SPIS TREŚCI

I. PRAWNE ASPEKTY PRZESTĘPSTW WOBEC DZIECI	5
II. ZJAWISKO PRZESTĘPCZOŚCI WOBEC DZIECI	11
III. JAK POMÓC DZIECKU PORADZIĆ SOBIE Z TRAUMĄ	20

**Współfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości,
którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości**

**MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI**

www.ms.gov.pl

**FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI**